

MAGYAR IRODALMI RITKASÁGOK
SZERKESZTI VAJTHÓ LÁSZLÓ
IV. SZÁM.

BESSENYEI GYÖRGY:

**EGY MAGYAR TÁRSASÁG
IRÁNT VALÓ JÁMBOR
SZÁNDÉK**

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

Ezt a munkát a budapesti állami *Verbőczy István-reálgimnázium* adta ki, Bessenyei György emlékezetére.

Sajtó alá rendezték a magyar irodalom tanárának, *dr. Várady Zoltánnak* felügyelete alatt a VII. *b)* osztály tanulói: Ágoston Alfréd, Baka Miklós, Bakó Antal, Bathó Miklós, Birkus Imre, Bodó Mihály, Bödő István, Csizmarik Károly, Deák Ferenc, Domer Aurél, Holczer István, Holczer Sándor, Fáy Dezső, Fekete László, Fodor László, Góczán Géza, Hetessy Ferenc, Hundeshagen János, Hunyady László, Isépy Andor, Katona Gyula, Klassohn Károly, Klaszek Ödön, Kocsis István, Kulhanek Armand, Kulla János, Kunst Tibor, Laczi István, Molnár József, Nagy Károly, Németh László, Pelzl Endre, Pollermann Dénes, Rothnágel Béla, Schorn Géza, Sebestyén Imre, Szabó Béla, Szabó Miklós, Szandtner György, Szendrő József, Széplaky György, Ternovszky Béla, Trébitsch György, Vásony György és Vucsák Sándor. Az illusztrációkat *ifj. Fáy Dezső* rajzolta és ajándékozta.

Budapesten, 1931 május havában.

az állami *Korpás Ferenc,*
Verbőczy István reálgimnázium
igazgatója.

Bessenyei György 1781-ben foglalta egybe, idegen minták után, *Egy Magyar Társaság Iránt Való Jámbor Szándék* címen, a felállítandó magyar Akadémia alapszabályait. Művét (Bécsben, Hummel János Dávid betűivel, 1790.) Révai Miklós adta ki, a szerző nevét nem említve. A tervezet nagy port vert fel, azonban még nem volt elég anyagi áldozat, megértés; sokan bizalmatlanul nézték a törekvést s a szabadkőművesek szellemét érezték benne. Maga Révai is hálátlan volt Bessenyei iránt. Midőn a *Jámbor Szándék* megjelenése után nyilvánosságra hozta a megalakítandó társaság jelöltjeinek névsorát, egy sereg jelentéktelen ember került a candidatusok közé, de az akadémiai törekvések két lánglelkű apostola, Bessenyei és Bacsányi hiányzott közülök.

Bessenyei előtt már többen harcoltak az Akadémia felállításáért, az első komoly kísérlet mégis az ő nevéhez fűződik. A *Jámbor Szándék* csak 1825-ben valósult meg: legfőbb elveiben alapja lett Széchenyi Akadémiájának.

*

Kiadásunkban híven közöltük a szöveget, nyelvi sajátosságaival, de modern helyesírással.

RÉVAI MIKLÓS
A HADI TÖRTÉNETEKET ÍRÓ
ÉRDEMES TÁRSASÁGNAK
BOLDOGSÁGOT.

Szembetűnő nyilvánosságossá tettétek a ti munkálkodástoknak nemes tárgyát. Néhány alacsonyakat a szükség vitt arra, hogy élelemre való segedelmet hitvány firkálással kolduljanak a hazától. Kik mikor meghíztak az igen is hékességes tűrő olvasóknak adakozásokból, oly kirugó pajkosokká lettek, hogy még néhány jeles nagy férfiakat se kéméllettek meg nyálas írásaikban s a haza javára szentelt szép igyekezeteket a magok szennyével akarták bémázolni. Tinéktek eleget nyújtott egyébként is a szerencse, amiből becsületesen élhettek. Amihez fogtatok, oly dicséretes eltekéléssel fogtatok, hogy abból való jövedelmezetek, még sajátotokkal is megtoldva, több holmi finomabb ízlésű műveknek, de főképen a hazai nyelvnek gyarapodására fordítsátok. Magatokhoz vonzottatok ezzel országunknak már elég számos nagyjait, kik a hazához való hívségtekben bízván, általatok kívánják ösztönül kiosztatni kincseiket a magyar jelesebb elmék között.

Megkínáltatok engem is elég tehetős segedelemmel, hogy mennél előbb kiadnám akár

Magyar Amaltéámat, akár pedig Anakreoii
érzésében köttetett énekeimet. Hogy ennyire
 becsültetek, némünémüképen megédesítettétek
 azt a keserű ürömöt, mellyel már sokszor itatott
 az ellenkező szerencse. Ha valaha a megújult
 haza tisztelni fogja nyelve fenntartásáért ele-
 get szenvedett martinait, már előre vigasztaló-
 dom benne, hogy engem is azoknak számokba
 helyeztet. Vajha most, mikor virrad a való
 boldogság, az a szent valóság is felfessék tel-
 jes fényében, hogy képtelenség az egyébként
 buzgó hazafit szép igyekezeti! írásaiban csak
 azért akadályoztatni, mert szerzetes. Atkozom
 én a szerzetes köntöst, ha azt az erőt fogják
 reá a helytelenül buzgódók, hogy előlje esküdt
 hívében a hazafiul érzést. S magában megha-
 sonlott haza az, mely oly heréket nevelhet keb-
 lében, kikben életek rendje miatt a közjóért
 nem érezhet a szív. Az ilyen éktelen csodáknak
 bosszújokra is érzett az én szívem, kivált a
 haza nyelvért, még az üldözésekben is; eleve-
 nebben érez most, mikor a haza káros áhnból
 mintegy felébredvén, a majd csaknem fogytán
 levő, s már igen is halaványan csillámló mécsre
 lángnevelő olaját oly készséggel önti, hogy
 nyilván ébressze maga is véréből el nem fajult
 édes fiait, a haldokló nyelvnek bátorszívű
 gyarapítóit. De amíg nagyobb készülétű igye-
 kezetimmal újra kedveskedhetem hazámnak,
 hagyjatok ezzel a darabbal előbb kiszállanom,
 melynek most látszanak főképen még az egek
 is kedvezni. Az Isten munkája ez, hogy úgy

fordulnak önként az idők, hogy amit régtől óhajtottak a közboldogulás után szívből sóhajtozó jámbor fiaink, úgymint a *Magyar Nyelv-mívelő Tudós Társaságot*, annak felállíttatása iránt teljes bizodalommal lehetünk.

Egy hazáját s nemzetét híven szerető magyarnak erről való jámbor szándékát kiszakasztottam *Amaltéamból*, hogy ti, amit számomra szántatok, azt inkább ennek mennél előbb lehető kinyomtatására és a hazával való közletésére fordítsátok. Talám máskép lehetne ugyan most ezekre az időkre nézve erről a tárgyról írni, mint akkor azokra a körülményállásokra írt ez a jó szándékú hazafi: talám ezen okból az én Elöljáró Beszédemet is meg kellett volna változtatnom; de hagyjuk meg szerzőjének megérdemlett dicsőségét. Hálátlanság volna tőlünk, kik most utóbb támadtunk, ha elhallgatnók, vagy talán el is nyomnók azoknak dicséretes igyekezeteket, kik előttünk törték meg a jeget. Szemtelen, hebehurgya lélek az, aki magára ruházza azokat a felséges magasztolásokat, hogy ő a magyarság feltámasztója. Megpirítják az ilyen kérkedékeny arcát azok a még most is áldásban lévő számos példák, kik jó darab idővel ezelőtt a dülő magyarság alá hajúltak támogató válllaikkal, az a kurusoló szólással édesen szívreható magyar Marmontel *Báróczi Sándor*, az az együgyű természetnek verseiben erőltetés nélkül nyájaskodó magzatja, *Barcsai Ábrahám*, az a Holmiben egyenes kimondó magyar

Diogenes, a játékban ártatlanul enyelgő magyar Plautus, *Bessenyei György*, hogy most ne tegyek többekről említést. Ne tépjük le ily embertelenül ezen érdemes fejekről a dicső borostyánt. Ezek voltak inkább az első szövétnenek, melyek jobb ízlésben világosodtak nekünk arra a térebb országúira, ahol most járunk.

írám Győrött, azon az örömhéten, melyen meghált nálunk a hazánkba visszatérő szentségei Koronánk — 1790.

EGY MAGYAR TÁRSASÁG IRÁNT VALÓ JÁMBOR SZÁNDÉK.

ELÖLJÁRÓ BESZÉD.

Mely sok jó szándék gyakorta már ott leli akadályát, ahol azt gondolná az ember, hogy legalább valahogyan is mozdulóba hozhatja. Az a hazáját és nemzetét híven szerető magyar is, aki egy tudós magyar társaságnak felállítatásáról írta ezen tudósítását, mi igen úgy járt, mikor jámbor szándékát a magyar világ elejébe akarta terjeszteni. Ahhoz a könyvnyomtatóhoz folyamodott véle, hogy sajtója

alól színre bocsáthatná, aki lármás ígéretivel már régtől fogva tölti a hazát, hogy közjó szeretésből kész ő a magyar tudósoknak szolgálatinkra. Kétségkívül ezen e közjónak előmozdítására oly igen alkalmas dolgon is két kézzel fogna tehát kapni s mennél előbb esméretessé tenni. Azonban mindeddig is elnyomta s maga szája vallása szerint, csak azért egyedül, hogy az nem tetszett nékie ebben a tudósításban, hogy annak írója különös könyvnyomtató műhelyt is kíván társaságának, amely azután, amint nyilván kijelentette félelmét, az övét megronthatná.

Meg nem mondhatom, mi igen bosszontott engem mindjárt akkor ezen képtelenség. Érte voltam mindenképen, hogy ennek a tudósításnak mását vehessem, oly eltekéléssel, hogy oly véggel éljek véle, amelyre nézve szereztetett, írójától mintegy elhagyatottnak tapasztaltam lenni, talám azért is, hogy előrelátta más nagyobb akadályait is.

Ezen okból is ugyan, kiváltképen pedig, hogy azonkívül már azelőtt néhány magyar főudvarokban megfordulván, a mi nagyjainknak is elég nyilván érthettem ilyen valamiről való szándékjokat, amint nékem látszattak akkor a környülállások erre a célra kedvezhetőnek lenni, igen örömet vállaltam fel magamra a Pozsonyi Hírmondó írást 1784 esztendőben, hogy ott lenne ennek mind elhírlelésére, mind iredig előmozdítására jobb módom és alkalmosságom. Sok szépet álmodoztam már akkor

magam is ezen dologról. De úgy fordult kockám, hogy igenis hamar kiforgattam belőle.

Csak néztem azóta, mit óhajt, mire törekedik mindenfelől a tudós magyarság. Tapasztaltam kivált ezen néhány utóbbi esztendőkből, hogy együtt is, másutt is olyasmi kis társaság kívánczik öszveszövetkezni. Gondolkodni kezdettem megint felőle, ha vájjon nem hozhatnám-e szerencsésebb mozdulóba, hogyha most szállanék ki ezzel az eddig elnyomatott tudósítással.

Az írója legelőször is feltévé ezt a valóságot, hogy az *ország boldogságának egyik legfőbb eszköze a tudomány és ez mentől közönösebb a lakosok között, az ország is annál boldogabb*, elbeszéli szépen, meg is mutatja velősen, mind hazafiúi buzgósággal, hogy a tudománynak kulcsa a nyelv, mégpedig a számosabb részre nézve minden országnak a maga született nyelve, és hogy amely nemzet a maga lakosai között a tudományokat terjeszteni s ezek által azoknak boldogságokat munkálkodni kívánja, annak legelső dolgának kell lenni a nyelvnek tekéletességre való vitele.

Megelőz itt egyúttal néhány ellenvetéseket. Azután elég messzére való kirándultában emlegeti, mi utakon jártak eddig a magyar tudósok a magyar nyelv pallérozására és itt mindenütt mégis miként botorkáztak. Jut ott mind a szerzőknek, mind a fordítóknak. Szól végre nevezetesen a nyelvtanító és szómagyarázó könyvekről és azoknak fogyatkozásairól.

Mindezeket előrebocsátván, reájő utoljára a magyar nyelv kimivelésének legegyszerűsebb útjára és leg tökéletesebb eszközére: szót tészen egy tudós magyar társaságnak felállítatásáról. Erről azután így osztja fel beszédét. Mindenekelőtt a társaságnak rendtartásairól szól s először ugyan általjában, azután különösen is. Említi tovább a társaságnak jelesebb munkáit. Megmutatja bővebben is a társaságnak legközönségesebb hasznait.

Vége az ország főrendéihez folyamodik, akikhez is intézte egyedül ezen egész tudósítást, minthogy ezek által kívánta s reményiette leginkább a társaságnak, ennek az ország boldogulására tartozó oly jó dolognak marandó állapotra való emelkedését. írta pedig 1781. esztendőben.

Légyen tehát már egyszer mód benne, hogy az írónak akarátja szerint az ország rendéivel is közöltessék ugyan, de egyúttal a többi magyar tudósak is láthassák. A főrendeknek hozzájárulásokon kívül ezek is gondoljanak ki valamit, miként állíthatnák talpra s miként lehetnének egygyé azok a több helyeken is növekedő kisebb társaságok annak a nagy haszonnak mennél előbb való munkálkodására, melyet az ilyen társaságtól bizonyosabban várhat a haza.

Lássuk, mit hagyhat meg benne a mostani idő, mit változtathat, mit tehet hozzá s mennyire viheti.

Alljon elő szerzője is, halljuk még bővebben

szavainak magyarázását s gondolatának előadását.

Hogy annyival örömebb kinyilatkoztathassa magát, mi is mindenfelől folyamodjunk az ország főrendéihez, valahol bejárásunk lehet nagyságos udvarokba s kérjük őket a haza szeretetére, nemzetek javára s a magok dicsőségeknél örökkévaló fennmaradására, valamint kéri őket ez a jámbor hazafi is; fordítsák mind bölcsességeket, mind tehetségeket ezen nagy jónak egy szívvel s lélekkel való munkálkodására.

Költ Győrött. Karácsony hava fogytán 1788.

**EGY TEKINTETES ÉS NEMES
MAGYAR HAZÁNAK
FŐRENDÉIHEZ
KEGYELMES ÉS NAGYSÁGOS**

KEGYELMES ÉS NAGYSÁGOS URAIM!

Az ország boldogságának egyik legfőbb eszköze a tudomány. Ez mentői közönségesebb a lakosok között, az ország is annál boldogabb.

A tudománynak kulcsa a nyelv, még pedig a számosabb részre nézve, amelynek sok nyelvek tanulásában módja nincs, minden országnak született nyelve. Ennek tekéletességre való vi-

tele tehát legelső dolga légyen annak a nemzetnek, amely a maga lakosai között a tudományokat terjeszteni s ezek által amazoknak boldogságokat munkálkodni kívánja.

Valamint a tudományok, úgy a nyelvek is apródonként jutottak tökéletességre, amelyben már vágnak. Az emberi életnek sokféle szükségéi, az elmével véleszületett nyughatatlanság, a vizsgálódás, az érzékenységek által tett tapasztalás, mindenkor újabb-újabb találmányokat szültek, amelyeknek azelőtt se hírek, se nyomok nem volt. Mindezeknek az új találmányoknak, természeti és elmebéli új dolgoknak új eszközöket, új hivatalokat, új rendtartásokat és ezeknek ismét új neveket kellett szükségképen találni. így öregbedett a nyelv a tudománnyal együtt és ennyire egybe vagon kötve a kettő minden országnak számosabb részére nézve.

Megengedem, hogy a kevesebb rész az idegen nyelvnek tanulásával együtt a tudományokban is teheti magát tökéletessé, ha szintén az ő született nyelve míveletlen is. De ezt nem lehet közönséges és mindenekre kiterjedő haszonnak mondani. Mert csakugyan a számosabb résszel, amelynek az idegen nyelvek tanulásában módja, nincs, a maga tudományát nem közölheti. A tudományok és kézi mesteriségek előmenetelének tehát bizonyos megesmértető jele minden országban a született nyelvnek állapata. Ahonnan a franciáknál, anglosoknál, németeknél, amint a nyelv kipallérozó-

dott, úgy a tudományok is nagy előmenetelt vettek. Ellenben a mi nemzetünk, amelynek született nyelve inkább romlik, mint épül, a tudományok virágzásával is keveset dicsekedhetik.

Távol légyen, hogy a felséges udvarnak s a tekintetes hazának a tudományok, azoknak műhelyeik s tanítóik iránt tett bölcs rendelkezéseiket kárhoztassam. Azok mind szépek, helyesek, s nagy elméktől származott remek munkák. Hanem csak azt akarom mondani, hogy mindezek a helyes és megbecsülhetetlen eszközök is a magyar nyelvnek tekéletességre való vitele nélkül nem elégségesek arra, hogy a tudományok közönséges hasznuk legyenek és kiterjedjenek az országnak mindenrendű lakosaira egyaránt.

Azt mondaná valaki, hogy a magyarnak természeti restsége és ostobasága miatt talán nem is lehetne a tudományt a mi nemzetünkben ilyen értelemben közönségessé tenni, a tudományoknak szépségére és hasznos voltára érzéketlen a magyar. Én pedig azt tartom, hogy a mi nemzetünkben az elmének minden tehetségei kitetszhetőképpen megvagnak, amint a sok eleven példák mutatják, hogy pedig a nagyobb rész a tudományoknak ízét nem érzi, az az oka, mert a maga nyelvével nem kóstolhatja. Az idegen nyelvnek megszerzésében kevés embernek van módja. Ha volna is, míg azt megszerzné, addig elcsömörlene a megtanulástól. De ha egyszer szert tehetne is reá, lehetetlen, hogy

azzal oly ízét érzene a tudományoknak, mintsem ha azokat a maga nyelvével kóstolhatná.

Ügy, de a maga nyelve a magyarnak a tudományoknak sem előadására, sem bévételére nem alkalmas. Nohát a nyelvet kell elébl) is alkalmatossá tenni. így mindjárt megjön az íz érzés, a többit a tudományok hathatós erejére kell bízni, amelyet aki érez, minden bizonytalansággal meg is kedvel.

Aki tehát a magyar nemzetet tudós nemzetté akarja tenni, legelőször is annak született nyelvének ki szélesítésén és pallérozásán igyekezzék.

Most azon vagyunk, hogy a jó féle született magyarokból először deákot, azután németet, tótot, franciát, olaszt csináljunk, úgyhogy utoljára a magyar nyelvet is elfelejtsék, holott a dolognak természete hozná magával, hogy először a magok nyelveken tanulják meg mindazt, ami szükséges, azután gyakorolják magukat az idegen nyelvekben.

Sőt a köztünk lakó németeket és tótokat is magyarokká kellene tennünk. Mert megérdemli azt ez az áldott haza az idegen nemzetektől, melyeket a maga kebelében táplál, hogy annak nyelvét és szokásait is bévegyék, valamint annak javaival és szabadságával élni nem iszonyodnak. Annyival is inkább, mikor az Isten oly kegyelmes és bölcs fejedelemmel áldott meg bennünket, aki Magyarországot maga eljárta, magára magyar köntöst venni s született nyelvünkön beszélni méltóztatott,

(ez úgy volt akkor), sőt nemzetünkhöz való különös szeretetét csalhatatlan jelekkel mutogatja, nemde nem inkább kívánhatjuk-e ugyanezen szeretetreméltó fejedelemnek közöttünk lakozó, de idegen nyelvű, jobbjágyaitól: hogy ezen kegyelmes példa szerint ők is magokat mihozzánk alkalmaztassák, mintsem ők kívánhatnák, hogy mi a legszükségesebb dolgokat is az ő nyelveken tanuljuk.

Ne gondolja senki, hogy én az idegen nyelvekre haragudnám, annyival is inkább ne, hogy azért volnék ellenek, mivel magam belőtök részt nem vettem. Mert én csekély tehetségemet a tisztességes tudományokban négy idegen nyelvnek köszönöm. Hanem azt, amint én magammal elhittem, úgy gondolhatja akárki felőlem, hogy mindezekben a tudományokban tekéi etesebb volnék, ha azokat a magam született nyelvemen lehetett volna tanulnom.

A magyar nyelv kipallérozásának ezt a szükséges voltát látja már darab időtől fogva a mi nemzetünk, igyekezik is rajta, amint különkülön telhetik tudós és érdeemes emberektől, de annak igaz és egyenes útját még eddig, nem mondom, hogy el nem találta senki, de legalább tudtomra senki közönségessé nem tette. Vegyük fel, micsoda utakon igyekezett eddig a mi nemzetünk a maga nyelvét nagyobb tekéletességre vinni.

Némelyek magoktól egész magyar könyveket írtak. Mások idegen nyelven írt könyveket

fordítottak magyarra. Erre a kettőre lehet minden eddig való igyekezetünket vonni. Mind a két rendbeliek vagy született magyarok, vagy csak magyarországi, de idegen nyelvű emberek. És ismét ezek is vagy a nyelvnek fundamentomiró] beszélnek, vagy azokat már felvetvén, tudományra és mesterségre tartozó dolgokat adnak elő. Mindezekről egyenként és rövideden így értek.

A magyar *auctorok*, szerzők, vagy könyv-írók, akik legkevesebb számnak, meg kell val-
lani, hogy a vallásbéli és erkölcsi tudományokban, nemkülönben a históriákban is eleitől fogva elég szerencsés és hasznos munkát tettek. De egyéb tudományokban, ha jók is a munkák magára a dologra nézve, mindazáltal, vagy a sok idegen, leginkább pedig deák szók miatt az együgyű, de olvasni és tanulni szerető emberekre nézve érthetetlenek, sőt magok a szerzők panaszosodnak, hogy ezt vagy amazt magyar nyelven ki nem tehetik, vagy magok a szerzők olyanok, hogy, a nyelveknek természeteket meg nem különböztetvén, az idegen nyelvek tanulásával a magokét egészen elrontották.

Egyik rendbéliek sem értik a legfőbb célt, a közönséges hasznot. Mert vagy tudós, vagy tudatlan emberek kedvéért írnak. Ha tudósok kedvéért, jobb volna deákul írni, mert tudós ember Magyarországon nincs, aki deákul nem tudna és egyszersmind idegen nemzeteknek is használhatnának s magoknak azok előtt dicsőséget nyernének. Ha tudatlanok kedvéért,

úgy épen a falra hányják a borsót, amint magyar példabeszédben szoktuk mondani. De nevezetesen akik jó magyarok volnának, ha idegen nyelveket nem tanultának volna, vagy tálelín szebbnek, jobbnak s fontosabbnak tartják a dolgok kimondását, ha idegen nyelvek természetéhez alkalmaztatott beszéddel élnek, az ilyenek valóságos nyelvrontók és megérdemelnék, hogy nékiek hallgatás parancsoltatnék, hacsak addig is, míg magyarul újra megtanulnának.

A született magyar fordítókról hasonlóképen ítélek, mint a szerzőkről, csak azt az egyet teszem hozzá, hogy ezeknek munkájok annyiban dicséretes, amennyiben igyekeznek szívesen az idegen nyelveken írt jóféle munkákat közönséges hasznukká tenni, sőt gyakorta mind szókat, mind kimondásokat olyanokat tanálnak fel, amelyek a dolgot kitészik és a magyar nyelv természetével megegyeznek. De itt is csak olyan született magyarokat értek, akik még a magok nyelveket el nem rontották.

Mit mondjak azokról, akiknek született nyelvek nem a magyar, hanem más idegen nyelv, mégis magyar fordításokat mernek tenni? Az ilyenek vagy nem tudják, vagy tudják bizonynyal a magyar nyelvben való erőtlenségeket. Ha nem tudják, magokra nézve menthetők, de csakugyan másokra nézve kárt tesznek, nevezetesen az okos és értelmes embereknek hosszúságot okoznak. Ha tudják, nyelvgyalázók és egyébképen ki nem menthetném őket, hanem hogy a nyerekedésre, vagy talán az élő-

désre is ennél könnyebb módot nem találnak. De én azt tartom, hogy nem jó életmódja az, amellyel az ember egész nemzetet bosszont és gyaláz. Vágynak ennél ártatlanabb nemei is az életnek. És aki könyvfordításra meri magát adni, el tud az élni másképen is. Vagy legalább, ha csakugyan nagy kedve van valakinek, aki nem született magyar, a fordításhoz, amely magában dicséretes dolog, miért nem közli a maga fordítását, minekelőtte nyomtatás alá adná, okos és érdemes magyar emberrel? így mind magának, mind a hazának hasznot tehetne, másoknak is balitéleteket elkerülhetné.

Sokakat talám az is megzavar, hogy két vagy három nyelvben is egyformán neveltettek, ahonnan azt gondolják, hogy mindenikben egyarányzó erejek vagyon. Igen ritka példa ez, hogy sok nyelvet és mindeniket tekéletesen tudjon az ember, ha mindenikben benne neveltetett is. Sőt úgy tapasztaljuk többnyire, hogy vagy egyikét jobban érti a — többinél, vagy egyikét sem tekéletesen. Aki úgy hiszi, hogy három nyelv közül minden ik született nyelve, álljon csak azon három nemzetbéli, három különböző, de mind értelmes ember elejébe, beszéljen mindenikkel a maga nyelvén és kérjen tőlök maga eránt egyenes Ítélettételt, majd meglátja, hogyha egy kedve szerint szól is, a többi hibákat talál benne.

Ha tudomány és mesterségbéli könyveket nehéz a mi nyelvünkön írni, hát még magára

a nyelv természetére tartozókat, minéműek a szómagyarázó és nyelvtanító könyvek, *lexikonok és grammaticák*. Ezeknek írásához ítéletem szerint, épen nem kellene fogni senkinek született magyar emberen kívül, mert ezek a nyelvnek kútfejei: amelyek ha zavarosak, senki azoknak folyamatsaiból is soha tisztán nem merít.

Mindazáltal, ó fájdalom, a mi nyelvtanító könyveinket többnyire idegen nemzetek írják. Itt romlik meg legjobban a magyar nyelv. Ez az első lépés, amelyet aki eltéveszt, az egész házban botorkázik. Dicséretes dolog magában idegen nyelvnek előmenetelén igyekezni, szintúgy, mint a más nemzetű magyar fordítókról mondtam; de annak regulákat szabni, formákat önteni, (megbocsásson minden becsületes ember) még attól sem mindeniktől telik, aki azt a nyelvet az anyja tejével együtt szíttá be, annyival is inkább nehéz olyantól várni, aki azt mesterséggel tanulta, hanem ha holt nyelv, amelynek minden részéről tekéletes ítéletet senki nem tehet.

Arra tehát, hogy valaki magyar nyelvtanító könyvet írhasson, legelőször megkívánatik ugyan, hogy maga született magyar legyen. Mindazonáltal még ez nem elég. Hanem kell annak több nyelveket is érteni, még pedig nemcsak a magyar nyelvvel hasonló, hanem attól különböző természetünket is, csak-hogy maga is oly egyenes ítélettel és niegválosztó tehetséggel bírjon, hogy azoknak ter-

mészeteket öszve ne zavarja. Minden nyelv különbözik a több nyelvektől, a szó öszverakításban, a dolog kimondásában és a közszólás formáiban: *in constructionibus, phrasibus, et idoitismis*. Jó hát annak több nyelveket is tudni, aki a magáénak természetét jól ki akarja tanulni. Mert a különböző dolgoknak természetek jobban kitetszik, ha egymással egyben vettetnek.

Nevezetesen, aki a magyar nyelvet akarja jól lábra állítani, kell annak a napkeleti nyelvekhez is tudni, amelyek minden európai nyelvektől sokképen különböznek. Mert a magyar nyelv is valósággal napkeleti nyelv és a nemzetségek vándorlásakor jött által Európába.

De mindezek mellett is megkívántatok, hogy aki egy míveletlen nyelvnek grammatikát akar írni, ne akkor gondolkozzék először annak reguláiról, mikor a könyvírásra a pennát kezébe veszi. Hanem már annakelőtte gyakorlottá legyen magát sokféle kimondásoknak egybevetésében, megkülönböztetésében és azoknak, amelyekben különböző mondások egymáshoz hasonlítanak, megválasztásában s feljegyzésében. Innen fognak osztán származni a regulák és azoknak kifogásaik, melyek közül mindeniket mentői kevesebbire lehet jó móddal szorítani, annál tekéletesebb a *grammatica*. Mert mit használ az olyan nyelvtanító könyv, amelyet míg az ember megtanul, addig magát az egész nyelvet a csupa gyakorlásból, minden

elmetörés nélkül, megtanúlhatja ? Az olyan *grammatica* csak kín és időtöltés.

A versírásról itt nem is szólok, ámbár az is némünémű tekintetben része a *grammaticának*.

Mert míg a dolgokat fontos és elmés szókkal ki nem tudjuk tenni, addig sem a mért ékes, sem az egyvégű versekben tökéletesek nem lehetünk. Igen megcsalatkoznak, akik azt tartják, hogy a versírás legalkalmasabb eszköz a nyelv gyarapítására. A versírás az elmét élesíti, de a nyelvet nem formálja. Nagy szorultsága vagon akkor a poétának, mikor neki szót kell formálni. És minthogy a versírásnak célja az, hogy a maga kedveltetésével az előadatott igazságokat érthetőkké s mindenké előtt kellemesekké tegye, azon is kell a poétának mindenkor igyekezni, hogy a bevett szókon kívül másokkal ne éljen és az igazságok értelmét, kikeresett és szokatlan szókkal meg ne homályosítsa.

Utoljára lássunk a szómagyarázó könyvekről, melyek olyanok a nyelvben, mint a számok a számvetésben. S ugyanazért az ilyen könyvekről legelői kell vala szótanom, de ezekben még eddig legkevesebb igyekezetét mutatta a mi nemzetünk, én pedig legnagyobb igyekezeteinken akartam a dolgot kezdeni.

Egy tekéletes magyar *lexicon* írására egy ember épen nem elégséges. Mert hol vagon az, aki minden tudományokban, kézi mesterségekben, hivatalokban, életnek nemeiben oly jártas és gyakorlott légyen, hogy mindent a

maga nevéen tudjon nevezni és minden dologról úgy szóljon, mint az, aki azt a mesterséget legtekéletesebben érti¹? Ezenkívül hány tudomány vagy, amely magyar nyelven nem ianítottatik? Hány kézimesterség, amelyet vagy épen nem esmér a magyar, vagy ha meg vagy is az országban, nem magyarok, hanem idegen nemzetek űznek közöttünk? Mindezekre tartozó dolgok, eszközök, szólásnak formái, nincsenek a mi nyelvünkön.

Azt lehetne itt mondani, hogy amely mesterségek nincsenek közöttünk, azoknak neveikre és szavaikra nincsen is semmi szükségünk, hanem várni kell, míg ez, vagy ama mesterség bejő közinkbe, mindjárt fel fogják magok a mesteremberek a nékiek szükséges neveket és szókat találni, úgy, de ahol a tudományok virágoznak, tanítják ott a természeti dolgok és a kézimesterségek *históriáját* is és nemcsak azokról kívánnak valamit tudni s beszélni, amelyek közöttünk vágynak, hanem azokról is, amelyek más országokban esméretesek. Mindezekre pedig szók kellene, hogy rólok írassunk, beszélhessünk, ha szinte magunknak természeti, vagy polgári okokra nézve nem lehetne is reménységünk, hogy valaha azoknak a dolgoknak gyakorlására kiterjeszkedhessünk. A példák végzetlenek, nagy uraknak, nagy tapasztalású és gondolkozáshoz szokott elméknek írok, a szót nem szaporítom.

Tovább megyek. Egy ilyen kívánságom

szerint való magyar *lexicont*, egyetértő és egymás kezére dolgozó több tudós emberekre kellene bízni. Ha egyen-egyen, kiki maga kényére dolgoznék benne, így az ő munkásokat elrontanák. Egyik egyképen, másik másképen tenné ki ugyanazon szót és mások ismét sohase tudnák, melyikhez tartásák magokat. Ennek a zűrzavarnak eltávoztatására szükség volna, hogy a *lexicon* írásában fáradozó tudós embereknek megjegyzésekkel kiadatott munkájokat tartoznék minden hazafi bé is venni és ne lenne szabad senkinek más szókkal élni a *lexicon* szavain kívül.

Ugyanezekre lehetne bízni a *grammatica* kidolgozását is, amelyet kétféle formában csinálhatnának, egyiket az oskolák kedvéért, másikat, bővebbet, a megért elméjű emberekért, akik a magok nyelveket tökéletesen és okaival együtt kívánnák tudni.

A MAGYAR TÁRSASÁGNAK FELÁLLÍTTATÁSA IRÁNT VALÓ SZÓ.

Mindezeket együttvévén könnyű általlátni, nemcsak azt, hogy a mi nemzetünk a maga nyelvének öregbítésében, és pallérozásában még ezideig nem járt egyenes úton, hanem azt is, mi volna arra a legegyszerűsebb út és a leg-tökéletesebb eszköz: Tudniillik, *egy tudós magyar társaságnak felállíttatása*, amelynek

egyedülvaló dolga az lenne, hogy a mi nyelvünket minden tudvalévő dolgokra kiterjessze, annak szólásának formáit kipallérozza, vagy újakat is, a dolgoknak és a nyelvnek természetéhez alkalmaztattakat, találjon s maga mind a fordításokban, mind egész munkák írásában, az egész magyar hazának példát mutasson.

Tudom, hogy ez a király megegyezése és az ország költsége nélkül meg nem készülhetne. De a hazának főrendei azt mindenikét megnyerhetnék és véghezvihetnék. Ugyan fel lehetne-e tenni, hogy ez a nemzetek atyja, és fejedelmek példája, felséges második József császár és király, aki mindent, valami a virtushoz közelít, szeret és előbbmozdít, az ország főrendjeinek hazájokhoz s nemzetekhez való ily szíves és okos buzgóságokat helyben nem hagyná, sőt maga királyi hatalmával is ezen közjóra igyekező célt nem segítené? És mi illenék inkább az ország nagyjaihoz, kik ennek a dicsőséges dolgokra termett nemzetnek hatalmas oszlopai, mint a haza boldogságát s dicsőségét e részben is egybevetett vállakkal munkálódni? Bizonyára a következő maradék az országnak mostan élő főrendjeinek idejüket mindenkor úgy fogná nézni, mint a maga boldogságának epocháját, kezdőidejét. Sőt a mostaniak is, akik ezen hasznos munkának gyümölcseiben még magok részesülhetnek, tudom, a hazának ily nagy jóltevőit velem együtt az egekig emelnék.

A TÁRSASÁGNAK RENDTARTÁSAI ÁLTALJÁBAN.

A király akaratján, a főrendek munkás igyekezetén és az ország költségén kívül, mik kívántatnának még meg egy ilyen magyar társaságnak jó móddal való felállítatására, szabad legyen ez iránt is csekély értelmemet előadni. Itt a franciákat sokkal dicsérete-
sebben követhetnek, mint a testnek ékességére tartozó némely találmányaikban. Mert amely *Académiát* Párisban a francia nyelvnek előmenetelére, először néhány tudósemberek 1629. annak utána 1635. esztendőben *Cardinalis Richelieu* XIII. Lajos király megegyezésével jobb karban helyeztetett, annak köszönhetik egyedül a franciák, hogy a maga született nyelveken mindenféle tudományokat tanulhatnak és amely időt azelőtt idegen nyelvek tanulására vesztegettek, azt mindjárt dologra és valóságra fordíthatják. Egyszóval nincsen már ma semmi, amit a francia a maga nyelvén ki ne tehessen. Nincs tudomány, vagy kézi mesterség, amelynek leírása francia nyelven nem volna. És ámbár azt írja egy francia szerző *Gvill. Temple, Essais de la poesie*, hogy ennek az *Académiának* felállításában *Richelieunek* az lett volna fő célja, hogy a franciák nagyrasziilett elméiket az ország dolgaitól elvonja, mindazonáltal ezzel a cselekedettel megbecsülhetetlen hasznot is szerzett egyszerűsmind az országnak.

Ennek az *Académiának* a magyar társaság felállítatásában is hasznavehető rendtartásai közé számlálom, hogy annak meghatározott számú, bizonyos fizetésű és különös jussokkal bíró rendszerént való tagjai légyenek, egy minden fertály esztendőben változó *praesese*k vagy *directorok*, egy állandó *secretariusok* rendeltessék. Gyűléseiknek helye, ideje, módja meghatározottassék, legyen különös könyvnyomtató műhelyek, könyvtartó házak, minden esztendőben valamely munkára jutalmak tétesenek, ezenkívül légyenek becsületbéli tagok is, akik csupán a becsületért a társaság dolgait előbbmozdítsák s ha mi még efféle minden *Académiákkal* köz rendtartások találtatnának.

**A TÁRSASÁGNAK RENDTARTÁSAI
KÜLÖNÖSEN
A SZEMÉLYEK MEGVÁLASZTÁSÁRA
NÉZVE.**

De nevezetesen a felállítandó magyar társaságban a személyek megválasztására nézve szükségeseknek tartanám e következő dolgokra figyelmezni.

I. Minthogy ez épen nem hitre tartozó dolog, itt minden vallásbéli különbséget félre kellene tenni, hogy az efféle személyválogatás miatt a nyelv s a haza ne szenvedjen. Sőt nem volna helytelen az egyenlőséget is beléhozni,

hogy így azok is, akik a teher egyenlőségén az ország és a király jótéteményeiben is egyenlő részesülésre való jussokat fundálják, itt mind a terhet, mind annak jutalmát együtt vehetnék. És ha ugyan benne valami elmebeli tehetség, ha hazájokhoz igaz buzgóság találtatik, itt mutatnák ki; ha pedig nem, ez lenne ő ellenek csalhatatlan örökös tanúbizonyság.

II. A magyar nyelvben az országnak különböző részeihez képest sokképen különböző beszédnek módja, *dialectus*, természet szerint azt kívánja, hogy a társaság tagjai az országnak minden nevezetesebb részeiből választassanak. Mert amint némely dolgok talátnak egy részen, amelyek más részén esméretlenek, úgy azoknak a dolgoknak neveik s azokhoz alkalmaztatott szólásnak formái is nem mindenütt egyaránt esméretesek. Itt Magyarországhoz az erdélyi nagyfejedelemséget is hozzáértem és különösen a székelyeket, akik régibb magyaroknak maradéki lévén, talán sok, előttünk esméretlen dolgokban eligazíthatnának bennünket.

III. Mivel minden ember, ha annál tudósabb is, egy vagy két tudományban mindenkor erősebb, mint egyebekben, arra kellene vigyázni, hogy egy tudomány se lenne olyan, amelyben illendő erejű ember kettő, vagy három is ne talátnék a társaság tagjai között, hogy így, amit ezek különösen kidolgoznának, az bátran mehetne a társaság gyűléseiben közönséges ítélettétel alá.

IV. Hogy pedig a személyek ne annyira mások ajánlásával, mint azoknak minéműségek iránt való bizonyos meggyőződéssel választatnának, adna az ország ki olyan *matériákat*, vagy kérdéseket, amelyeknek kidolgozása megmutatná, kiben mi lakik, mind a dolog eránt való helyes ítélettételre, mind pedig az igaz magyarságra nézve. És ebben bírának természet szerint az ország főrendjének kellene lenni.

A TÁRSASÁGNAK MUNKÁI.

A társaság munkáit közönségesen ami illeti, minthogy ez a társaság legegyszerűbben ugyan a magyar nyelvnek, de következésképen a tudományoknak előmenetelére is célozna és nemcsak példát kellene neki az egész hazának mutatni, hanem a nemzetnek beszédben és írásban való tehetségét is mintegy kézenfogva vezérteni és kormányozni, ehhez képest szükségesnek tartanám még e következő dolgokat is gondolóra venni.

I. Hogy valami a nyelvnek fundamentomit illeti, minéműek a lexicon és grammatica, mindannak készítésére egyedül a társaságnak kellene jussának lenni, úgy mindazáltal, hogy szabad lenne akármely érdemes tudós embernek a maga vizsgálódásait és gondolatait a társaságnak általküldeni, sőt ugyan kérettetének az országnak minden tudósai, hogy a magok gondolataikat a társasággal közleni ne sajnállanák.

II. A magyar nyelven íratott könyvek re-
 cenziója is a társaságot illetné, melyet akár
 minden hónapban, akár csak minden fertály
 esztendőben szakaszonként kibocsáthatna. Ez az
 egész nemzetre nézve igen nagyba sznú munka
 lenne. Mert a kijött könyveknek sommás elő-
 adásából minden ember tudhatná, minek ve-
 hetné hasznát és mi lenne az ő céljára való,
 holott most a könyvek titulusa sokakat meg-
 csal és azoknak olvasása megbánatja vélek a
 vételt. Ezenkívül a könyvekben lévő hibáknak
 felfedezése mind a könyvírónak, mind őrajta
 kívül másoknak is tanúság és ösztön gyanánt
 fogna szolgálni, hogy azután magokat az
 afféléktől ójják és jól meghányják-vessék azt,
 amit világ elejébe akarnak bocsátani. Ellen-
 ben, ha megdicsértetik valamely könyv, kivált
 egy nagytekéntetű tudós társaságtól, lehetet-
 len, hogy a természettől belénk oltatott dicső-
 ségkívánása a könyvírónak szívében azáltal
 ne éledjék, amely ötét több oly jeles munkák
 készítésére is bizonynal felserkentené. így a
 nyelvvel együtt a tudomány is nevedeknék és
 amellet nem borítaná el a hazát a sok haszon-
 talan könyvek özöne, amelyben némely orszá-
 gok már szinte fuldaklanak. Hogy pedig a
 társaság ebben a közjóra célozó munkában az
 új könyvek megszerzésével ne terhelődnek, le-
 hetne oly rendelést tenni, hogy, akinek költsé-
 gén kinyomtatódik a könyv, már az akár
 könyvnyomtató, akár maga a szerző volna, tar-
 toznék abból legfelsőbben is a társaságnak

három vagy négy nyomtatványt beadni, melyek közül egy a társaság könyvtartójában maradna, a többi *a recensenseké* lenne.

III. Amely munkák a társaságtól jutalmat fognának nyerni, azokat a társaság kiadhatná a maga nyomtatóműhelyében. És ez is, ki nem lehet mondani, mely nagy ösztöne lenne mindeknek a tudós munkák írására.

A magyar társaságnak különös foglalatosságairól s azokban megtartandó bizonyos regulákról még mindezeknél sokkal többet lehetne beszélnem, de a környülállásoktól várok, míg azoknak helyek s idejek léssen, hogy a felhőkben ne láttassam várakat építeni. Különben is, ha e csekély tudósításnak fogamatja nem lenne, az egész épületnek kidolgozása híjában való volna. Csak a legközönségesebb hasznait említem hát még utoljára az eddig lebeszéllett magyar társaságnak.

A TÁRSASÁGNAK HASZNAI.

I. Legfőbb haszna az, hogy a nyelvnek előmenetelével együtt a tudomány is az országnak minden rendű lakosaira kiterjed. Ainelylyel nem az a célom, hogy személy szerint minden hazafi tudós légyen, hanem, hogy a legegyügyűbb rendű és sorsú emberek is a magok elmebéli tehetségeket az emberi társaság javára fordítanak. Oh, mely sok talentomok hevernek most a porban, amelyek, ha született nyelveken formáltathattak volna, a ha-

zónák boldogságát nagyobb mértékben nevelhetnék.

Azt mondják a *politikusok*, hogy az ország boldogsága a népnek sokaságától függ. De mit használ az a sok, ha vagy mind szegény, vagy nagyobb része tudatlan? A szegénység és atndatlanság egy húron pendÜTSot mindek kiterjed a másokra .Mert amaz a testet, ez a lelket illeti, a kettő pedig mind jót, mind gonoszt együttérez. És így szintolyan boldogtalan az a nép, amely tudatlan, mint amely szegény. Tudatlannak kell pedig annak a népnek lenni, amely a maga tulajdon nyelvén a maga boldogságára tartozó dolgokat nem tanulhatja. És ismét azokat tanulni oly nyelven lehetetlen, amely a tudományok előmenetelétől messze elmaradt.

A tudományok virágzásával egybekötöttetett haszon volna még az is, hogy így az egész nemzetnek serénysége, *industria* felébredne. A sok heverő jó elmék mind találnának magoknak dolgot és mint a hangyák a hangyabolynak rakásában, úgy ezek a közjóban fáradhatatlanak volnának. Az anyátlan méh futos, széledez mindenfelé, de sem lépet nem rak, sem mézet nem hord, vagy ha valamit dolgozik is, minden munkája csupa zűrzavar. De mihelyt anyát ad néki az ember, mindjárt rendszeren kezd folyni a munka, szaporodik a lép, szaporodik a méz is. Ilyen anyátlan méhhez hasonlók voltak még eddig a magyar írók, meg is tetszett a munkájokban. De adjon csak ne-

kik anyát az ország, állítson egy magyar társaságot, amely az ő munkásokat igazgassa, mindjárt megjön azok között is a serénység, a rend és a várt haszon.

II. Második tetemes haszna ennek a társaságnak a királyra és az országra nézve ez volna, hogy minden ember igyekeztével a kibocsátandó magyar munkákban a maga elméleti tehetségeit nyilvánvalókká tenni, a fejedelem és a haza előtt esméretessé lenne, kinek miben vagyon legtöbb ereje, és így mindenféle hivatalokra ki lehetne a legalkalmasabb személyeket mindenkor választani. Ez volna az igaz és helyes személyválogatás, amely sok haszontalan kenyérevőitől megmentené a hazát vagy inkább azokat is, akik eddig nem egész haszonnal munkálódták a közjót, kényszerítendő, hogy magokat arra alkalmosabbakká tegyék.

III. Hát ha még idővel ez a harmadik haszon is hozzájárulna és a feltett cél valósággal úgy is kívánná, hogy mind a törvény könyv született nyelvünkre fordíttatnék, mind a törvényes dolgok magyar nyelven folytattatnának.

Nincs annál nagyobb iga a magyar nemzetben, mint hogy annak nagyobb része nem tudja, micsoda törvények által igazgattatik és hogy az ő jószágának és világi javainak dolga idegen nyelven foly, amelyet ő nem esmér és amely miatt maga is a törvényes igazság előtte gyanús. De talán nem is esne annyi pervesztés,

ha a magyar a maga nyelvén törvényezhetnék, mind ezért, hogy azon a törvény folyamatsát és értelmét tökéletesebben kitanulhatná, mind pedig, hogy a felperes a maga — prókátorát a dolognak mivoltáról jobban tudósíthatná.

A római polgári törvényekhez legjobban illik a deák nyelv, mégis azok az európai nemzetek is, amelyek azokat megtartották oly véggel, hogy ahol a magok törvényeik hiányosak, légyen micsoda törvényhez folyamodniok, minéműek a spanyolok, franciák, anglusok, belgák, németek, nem deákul, hanem a magok született nyelveken folytatják minden pereket. Mi pedig magyarok, akiknél a római törvényeket még ebben az esetben sem lehet hévett törvényeknek mondani, ámbár valósággal belőlük sokat vettünk, a magunk hazánk törvényeit római nyelven írjuk és törvényes dolgainkat is római nyelvben folytatjuk.

Tudom, hogy Verböczi magyarra is vagyon fordítva és hogy ezen kívül vagyon egy magyar versekben is foglalt sommás előadása. De az az én célomra kicsiny dolog. Az egész törvénykönyvnek, az ország végzéseinek, a törvény folyamatjának igazság szerint magyar nyelven kellene lenni. Mi magunk az ország gyűléseiben mennyire ragaszkodunk a mi magyarságunknak külső színéhez, úgy, hogy oda a törvény gyanánt való szokás szerint magyar köntösben kell mennünk, magyar nyelven szótanunk, a dolog valóságával pedig keveset gondolunk, mert csakugyan idegen nyelven írjuk

a törvényt, mintha ugyan szántszándékkal azon volnánk, hogy ezt az ország javára tartozó dolgot titkoljuk, hogy mentői kevesebb ember juthasson esméretére.

Oh, bizony lehetetlen, hogy ha Magyarországnak meg kell világosodni, ily csúfos dolgnak orvoslására is fel ne ébredjen a mi nemzetünk. És ezen feltételében legjobb móddal s legrövidebb úton boldogul, ha egy magyar társaságot fundál. Mert ez fogja a nyelvet alkalmatossá tenni minden dolgok helyes előadására. Ez szab törvényeket a nyelvnek, amelyek szerint az ország is a maga törvényeit minden lakosainak érthetőkké tehesse.

IV. Nagy haszna lenne idővel a magyar társaságnak, hogy a mi nyelvünkön kijövő tudós munkák a külső országai tudósokat a magyar nyelvnek tanulására ösztönöznék és így a mi könyveinknek nemcsak közöttünk, hanem az idegen nemzetek között is kelete lenne. Mert akik valósággal tudós emberek, szeretik a tudományt a maga tulajdon kútfejeiből meríteni, a fordításokhoz pedig csak kénytelenségből ragaszkodnak. így tehát mindjárt megjönne egy ága a kereskedésnek, amelynek még eddig híre sem volt Magyarországon.

A könyvárosok szintúgy, mint egyéb kereskedők, egymásnak rész szerént partékával, rész szerént pénzzel fizetnek és két egymással kereskedő országok közül az a boldogabb, amely a másiknak több partékat ad és kevesebb pénzt fizet. Nem nagy gazdaság tehát,

mikor valamely ország más országoktól parté kákát vészén és azért csupa készpénzt ád, kivált, ha a kereskedésnek más ágaival ki nem pótolhatja ezt a hibát.

Ebben az esetben vagyon pedig Magyarország a könyvek dolgára nézve. Igen ritkán nyomtatódnak itt olyan könyvek, amelyek más országokban is kelendők volnának. Mert, ha deák könyvek, azoknak sokkal szebb s jobb kiadásai találhatóznak másutt, ha magyarok, úgy senki reájok se néz.

Igaz, hogy mi a könyvekért magyarországi, vagy legfeljebb bécsi könyvárosoknak fizetünk és talán azért nem tűnik szemünk elejébe a tetemes kár. De meg kell gondolni, hogy a mi pénzünkkel az idevaló könyvárosok *a lipsiai, frankfurti, göttingai, kolmári, Honi, párisi* könyvárosoknak fizetnek és így, valamennyi idegen országi könyv bójón a mi hazánkba, annak az ára mind kitakarodik az országból, kivévén csak azt a kevés nyereséget, amelyet magának az idevaló kereskedő azokon fordít. Más volna, ha mégis valami más kereskedésnek nemével azt a pénzt, vagy még annál is többet az országba visszatéríthetnénk. De mikor amely kereskedéseink azelőtt voltak, azok is haldoklófélben vágynak, látnivaló dolog, hogy a könyvek szerzésében Magyarország minden módon vesz.

Ellenben, ha egy magyar társaságunk volna, amely a mi nyelvünkön a tudományokat láburaállítaná, kevesebb idegenországi

könyvre volna szükségünk s a mieinken is kapnának más nemzetek. Ne gondolja senki lehetetlennek, hogy a magyar nyelv tanulására adnák magokat a külső országai tudósok. Mert most is tudok nagy tudományú és igen nevezetes németországi embert, aki a magyar nyelvet szorgalmatosan tanulja, csak azért, hogy a mi hazánk történeteit tekéletesen tudhassa.

Azután, ha a németek franciául, a franciák angolul s olaszul megtanulnak, hogy ezeken a nyelveken írott könyveket megérthessék, miért nem magyarul is, ha egyszer látják, hogy ez a nyelv nékik a reátett költséget s fáradságot haszonnal visszatéríti? Olyanok ezek a tudományon kapó s megvilágosított értelmű nemzetségek, mint a jó féle méhek, amelyek mindenféle füveket meg szoktak keresni, hogy a legalkalmasabb virágokból a magok mézeket szaporíthassák. És így ez a vég, ez a haszon az országra nézve mintegy bizonyos, csak az említett eszköz ne késsen.

Azon talán senki nem fog csodálkozni, hogy én ezen gondolatimat az ország főrendjeinek kívánom szívekre terjeszteni, valamint a beteget senki meg nem ítéli azért, hogy, amely orvoshoz legjobban bízik, annak segítségével kíván élni. Akik az országban leghatalmasabbak, akiktől a király tanácsot kér és akik által a maga országát igazgatja a fejedelem, ezek lehetnek az én ítéletem szerint leghatalmasabb eszközei a haza boldogságának.

Kiktől is kívánhatná igazabb jussal a haza,

mint a főrendektől, hogy amely dicsőséget és boldogságot a királytól s az országtól vésznek, ugyan a király s az ország dicsőségére és javára fordítsák? A főrendek közt vágnak a legjobb hazafiak. Mert nemcsak akaratjok, hanem tehetségek is volt elejétől fogva az ország lakosinak boldogítására. Mikor más alacsonyabb rendű hazafiak nyögnek, sóhajtanak s panaszaitkat egymásnak zokogva beszélgetik, akkor a főrendek tanácsot tártnak bölcsességekkel, tehetségekkel, sokszor életeknek kockára való vetésével is segítik az országot. Hát most, mikor olyan dolog áll elő, amely az országnak szemlátomást való boldogságot ígér és ajánl, amely a bölcseségtől tanácsot, a tehetségtől munkás igyekezetét érdemel, mellett pedig sem életet, sem becsületet próbára nem kíván: nemdenem egész bizodalommal várhatják-e velem együtt az országnak minden lakosai, hogy ez a haza boldogságát illető dolog ezen az úton kezdődjék és előmenetelt is ezen az úton végyen?

Ezekből ítélje meg az én célomat minden, aki a helyes és egyenes ítélettételt szereti. Nem is kevélység hát bennem, hogy ily tetemes dologban az ország főrendjeihez folyamodom. És ha valami kevélységnek vagyton itt helye, bizony nemcsak én, hanem az egész magyar haza kevélykedhetik azzal, hogy az isteni gondviselés egyébkor is ugyan, de most kiváltképen állított néki oly oszlopokat, amelyekhez minden közönséges jóratartozó dolgokban tel-

jes bizodalommal lehet. De majd elragad a magam mások előtt való igazítása, holott nékem egyedül csak az ország nagyjaival nagyon beszédem.

Kegyelmes és nagyságos uraim! Ha valamelyik planéta az égnek elsőbrendű csillagait kérné, hogy állítsanak az ő számára egy holdat és nyerjék meg a naptól, hogy ők ennek az új holdnak a magok ragyogó fényekből illendő világosságot adhassanak, azt tartom, mind a planéta a csillagoktól, mind a csillagok a naptól, nem csak a magok kéréseket megnyernék, hanem maga is a nap az alatta lévőnek ily hasznos buzgóságokon örvendene, sőt talán a maga sugáriból is bocsátana ezen új holdra, hogy azt az éjjeli homálynak elűzésére annál alkaímatosabbá tehesse. Ki tudja, ha nem ezen az úton nyerték-e a naptól *Jupiter* négy, *Saturnus* pedig öt holdát?

Kegyelmetek s nagyságtok most a hazának szeretetére, nemzetek javára, s a magok dicsőségeknek örökké való fennmaradására kérettetnek, hogy állítsanak egy új holdat, egy magyar társaságot, amely nemcsak az országon fekvő homályt elűzne, hanem azt más nemzetek előtt is fényeskedővé tegye, hogy ennek lábra való állítását s megfundálását nyerjék ki a királytól, akinek minden jó dolgok előbbmozdítására való kegyes hajlandóságát tudja az egész haza. Fordítsák hát kegyelmetek s nagyságtok ily tekéletes fejedelem alatt való virágzásokat ennek az ország boldogságára

tartozó jónak egy szívvel s lélekkel való munkálkodására.

Én elhitem magammal, hogy e dologban minden jószívű hazafiak velem egyetértenek. De tudom, megeshetik az is, hogy akik vagy a hazának ezt a boldogságot, vagy nékem ezeket a gondolatokat irigylik, a feltett célban sok akadályt és nehézséget találnak. Elég az, hogy a dolog magában jó, az ellen senki nem szólhat és véghez is vihető. Ttt hát, nem a nehézségek keresése, hanem azoknak elhárítása iránt kell minden jó hazafinak szorgalmatoskodni. Különbén is oly akadályt a dologban nem gondolhatok, amelyet az ország főrendjeinek bölcsességek s tehetségek meg nem győzhetne. Ha a dolog módja hibás, ne menjen azért az egész feltétel füstbe. Ha az épülethez való garádicsok helytelenek, ne romolják azért el maga is az épület.

Én mindenkor, ha kívántatik, kész lések szavaim magyarázatára, gondolatim bővebb előadására, de csak azok előtt, akiknek ezen tudósításomat ajánlom, és csak úgy, ha bizonyos jelekből megérthetem, hogy azoknak ki-Költ, 1781. esztendőben.

KEGYELMETEKNEK ÉS NAGYSÁG

TOKNAK

vánságokat s parancsolatokat fogom az által teljesíteni.

alázatos hív szolgája, egy hazáját s nemzetét híven szerető magyar.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap
Tájékoztató	5—7
Révai Miklós a hadi történeteket író mes társaságnak boldogságot	9
Egy magyar társaság iránt való Jámbor Szándék. Elöljáró beszéd	12
A tekintetes és nemes magyar hazának kegyelmes és nagyságos főrendéihez	16
A magyar társaságnak felállíttatása iránt való szó	28
A társaságnak rendtartásai általjában	30
A társaságnak rendtartásai különösen a sze- mélyek megválasztására nézve	31
A társaságnak munkái	33
A társaságnak hasznai	35